

## O OUTRO COMO NÚCLEO FUNDAMENTAL DA CULTURA DE PAZ

Acabamos de deixar atrás 2022, o ano da pos pandemia da Covid-19, un ano marcado pola invasión de Rusia a Ucraína que o próximo 24 de febreiro cumprirá un ano do seu inicio; marcado tamén pola inflación e a crise económica e enerxética que ten contribuído a ampliar aínda máis a brecha entre ricos e pobres; ou polo asasinato da moza iraniana Masha Amini a mans da “policía da moral” por levar mal posto o veo e desacatar o código de vestimenta das mulleres en Irán, que desatou unha onda de protestas dentro e fóra da República Islámica en contra da represión e dos abusos do réxime. No Estado español, ademais, non podemos deixar de sinalar a traxedia na fronteira entre Melilla e Nador, na que morreron polo menos 23 inmigrantes tentando saltar a valla, as devolucións en quente de migrantes e refuxiados; as 49 mulleres asasinadas a man das súas parellas ou ex parellas, segundo datos oficiais; ou a onda tránsfoba desatada con motivo da proposta e posterior aprobación no Congreso da Lei *Trans* (Lei para a Igualdade Real e Efectiva das Persoas *Trans* e para a Garantía dos Dereitos das Persoas LGTBI) que permite ás persoas *trans* a súa autodeterminación de xénero. Máis aló de todos estes fenómenos que foron noticia en 2022, non debemos esquecer esas outras moitas guerras e machismos teocráticos silenciados que poñen de relevo a dobre moral da comunidade internacional e que levan anos causando sufrimento e continúan nesgando as vidas dos seus protagonistas: a ocupación israelí en Palestina, a negación da vontade democrática do pobo saharauí ou os conflitos na República Centroafricana, Etiopía, Sudán do Sur, Mozambique, Iraq, Afganistán ou Myanmar, por citar só algúns deles.

Todos estes fenómenos de violencia teñen un denominador común: a outredade ou a infravaloración e deshumanización daqueloutros –mulleres, colectivos LGBTI, migrantes, refuxiados, persoas sen recursos e un longo etcétera de identidades – que non encaixan na figura patriarcal por excelencia que constitúe o centro e a norma: o home *cis*<sup>1</sup>, heterosexual, occidental, branco e de clase media. Así mesmo, é necesario destacar que a outredade, e os procesos de discriminación e violencia derivados dela, orixínase no proceso de socialización, a través da transmisión de discursos sociais que contribúen á construción de identidades non só diferentes, senón xerarquizadas ou con diferente valía.

Desta forma, a outredade implica asumir dúas cuestións crave para abordar a cultura de paz: i) que a violencia non pode ser simplificada nin explicada como un acto voluntarista e individual de danar; e ii) que os diferentes axentes de socialización, incluíndo a escola e a familia, poden traballar a favor da violencia ou en contra dela. En relación a esta segunda cuestión, a escola funciona moitas veces como un aparello



de reprodución do *statu quo*. Así, no currículo explícito e especialmente no oculto, o coñecemento non está organizado para eliminar as desigualdades, senón para leximinalas e regularlas, ignorando as diferenzas de clase, etnia ou xénero ou subordinándoas aos imperativos dunha historia e dunha cultura lineais<sup>2</sup>.

Nesta liña, **o grupo de traballo de Educadoras e Educadores pola Paz de Nova Escola Galega (NEG) queremos destacar neste 30 de xaneiro, Día Escolar da Nonviolencia e da Paz, que o outro/a outra, e especialmente o trato que este recibe, debe formar o núcleo básico sobre o que construír a cultura de paz.** A educación como camiño para a paz debe orientarse ao descubrimento progresivo dos outros e das outras, promocionando a valoración da diversidade e visibilizando a vulnerabilidade compartida e a interdependencia entre todos e todas<sup>3</sup>.

Para dar resposta a esta tarefa cada día máis urxente é preciso superar o modelo educativo tecnocrático, duramente criticado na viñeta “A máquina da escola” elaborada por Tonucci en 1970<sup>4</sup>, pero plenamente vixente, orientado á instrución e á consecución da excelencia académica; e avanzar cara a un paradigma sociocrítico orientado á humanización do alumnado e á promoción do respecto aos dereitos humanos e ás liberdades fundamentais. En palabras de Freire, este modelo parte da indignación coa inxustiza social (a “outredade” ou violencia dirixida contra os outros e as outras) e oríéntase cara á utopía posible, que non é outra que a consecución dunha radical transformación social<sup>5</sup>.

No marco deste paradigma sociocrítico, este novo modelo educativo debe ancorarse nun compromiso irrenunciabile cos valores de mínimos que descansan na Declaración Universal dos Dereitos Humanos e no ben común<sup>6</sup>. Nesta liña, **esta proposta educativa no ámbito escolar:** i) asume un concepto de paz positiva, segundo o cal a paz xa non é a antítese da guerra, senón a antítese de calquera inxustiza social; ii) atende ao “micro” e presta especial atención ao currículo oculto, é dicir ás prácticas educativas cotiás mediante as cales transmitimos concepcións nesgadas, marcadas polos estereotipos e os prexuízos, o que esixe examinar a nosa propia linguaxe e o contido do noso discurso, incluíndo tamén aquilo que silenciámos e as nosas expectativas en relación ao alumnado; iii) analiza criticamente como se constrúe o coñecemento que alimenta as nosas categorías de normal/anormal ou humano/menos humano, formulando preguntas provocadoras na aula que permitan problematizar as situacións que tradicionalmente foron simplificadas; iv) problematiza a violencia, visibilizando como a outredade está na orixe da mesma; e v) recoñece a interseccionalidade<sup>7</sup> dos sistemas de opresión que traballan conxuntamente a favor da violencia.

En definitiva, esta proposta é tamén unha pedagogía feminista interseccional<sup>8</sup>, pois traballa para desmantelar o cisheterosexismo<sup>9</sup> que é a xénese da violencia e que non

pode desvincularse doutros sistemas de opresión como o etnocentrismo ou o clasismo, por sinalar só algúns deles. Así, as pedagogías feministas interseccionais “coa súa crítica á normalidade, aos binarismos, co seu ensino do respecto ás diferenzas e a súa mirada interseccional, son máis necesarias –e urxentes– que nunca. Dentro e fóra das aulas, nas rúas, as escolas, para todo o mundo, en todas partes” (Trujillo, 2022, p.117, tradución do español orixinal)<sup>10</sup>.

Para finalizar, queremos aproveitar esta oportunidade para anunciar que, despois de case tres anos marcados polas restricións sanitarias impostas pola Covid-19, mantemos o noso compromiso de loita contra a outredade e as violencias e retomamos a organización dos encontros galego-portugueses de educadoras/es pola paz. O **XXXIV Encontro terá lugar en Castro Laboreiro entre o 21 e o 23 de abril e xirará en torno á memoria histórica en comunidades locais que viviron a Guerra Civil española desde a raia entre Galicia e Portugal**. En breve, poderedes consultado na páxina web de NEG, así como no seu Facebook. Desde aquí animamos ao profesorado, aos educadores e educadoras, así como ao alumnado a participar. Vémonos en abril!

**Grupo de traballo Educadoras/es pola Paz**  
**Nova Escola Galega**  
**Día Escolar da Nonviolencia e da Paz**  
**30 de xaneiro de 2023**

## Notas

---

<sup>1</sup> Que se recoñece na identidade de xénero que lle foi atribuída ao nacer en función do seu sexo (RAG, 2022). Real Academia Galega (2022). Termo “Cis”. <https://academia.gal/diccionario/-/termo/cis>

<sup>2</sup> Giroux, H. (1992). *Teoría y resistencia en educación. Una pedagogía para la oposición*. Siglo XXI.

<sup>3</sup> Jares, X. (2005). *Educación para la paz. Su teoría y su práctica*. Popular.

<sup>4</sup> Tonucci, F. (2007). *FRATO, 40 años con ojos de niño*. Grao.

<sup>5</sup> Freire, P. (2001). *Pedagogía de la indignación*. Ariel

<sup>6</sup> Cortina, A. (2021). *Ética cosmopolita. Una apuesta por la cordura en tiempos de pandemia*. Paidós.

<sup>7</sup> A interseccionalidade fai referencia ao cruce de opresións múltiples cuxos impactos nunha persoa ou colectivo varían en forma e intensidade segundo o número e tipo de opresións dirixidas a cada persoa ou grupo conforme as súas características identitarias individuais ou colectivas.

<sup>8</sup> O feminismo interseccional vai máis aló da loita pola igualdade das mulleres cis, heterosexuais, brancas, occidentais e de clase media, atendendo tamén ás problemáticas das mulleres LGBTI, negras e pobres e orientándose a un proxecto de transformación radical da sociedade no seu conxunto.

<sup>9</sup> O cisheterosexismo fai referencia ás normas e discursos sociais que lexitiman un binarismo sexual congruente cun binarismo de xénero e cunha orientación heterosexual, recoñecendo exclusivamente a valía dos homes cisxénero e heterosexuais, e subordinando ás mulleres e ás persoas LGBTI.

<sup>10</sup> Trujillo, G. (2022). *El feminismo queer es para todo el mundo*. Catarata.